

Nagy Ildikó: A nők és férfiak közötti esélyegyenlőség mértéke a világ országaiban

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:

Nagy Ildikó (2005): „A nők és férfiak közötti esélyegyenlőség mértéke a világ országaiban” in: *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005*. Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György, (szerk.). Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Pp. 194–207.

A nők és férfiak közötti esélyegyenlőség mértéke a világ országaiban

Nagy Ildikó

Bevezetés¹

Az 1980-as évek óta nemzetközi és nemzeti szinten is egyre inkább megfogalmazódott a nők esélyegyenlősége elérésének fontossága a társadalmi-gazdasági-politikai egyenlőség, valamint az alapvető emberi jogokhoz, élelmiszerekhez, alapvető egészségügyi ellátáshoz és az oktatáshoz való hozzáférés tekintetében. A nők alárendelt státusának felismerése nyomán született meg a „gender”, a társadalmi nem fogalma, amely ma már alapvető szociokulturális változónak számít, hasonlóképpen az osztály, az életkor a faji és az etnikai hovatartozás változókhöz. Fontos kiemelni, hogy a társadalmi nem fogalma nem csak a nőkre, hanem mind a nőkre, mind a férfiakra, valamint a két nem egymáshoz viszonyított relatív státusára is reflektál. A társadalmi nemek egyenlősége az emberi-szociális fejlettség azt a szintjét jelenti, ahol „*az egyének jogai, felelősségei és lehetőségei nem függenek attól, hogy nőnek vagy férfinak születtek-e*”,² más szavakkal, egy olyan világ, ahol a nők és a férfiak egyaránt kiteljesíthetik önmagukat.

A nyolcvanas évektől kezdődően a több jelentős megmozdulás történt a világban a nők és férfiak esélyegyenlőségének elérése érdekében. Ennek egyik fontos állomása volt 1984, amikor a UNDP (United Nations Development Program) egy külön alapot hozott létre a nők státusának javítása céljából, az UNIFEM-et (United Nations Development Fund for Women). Majd 1995-ben a Nők IV. Világkonferenciája következett (Beijing-i Világkonferencia), amelynek legjelentősebb eredménye a „gender mainstreaming” cselekvésprogram megfogalmazása volt. A „gender mainstreaming” lényege a társadalmi nem szemlélet alkalmazása a társadalom minden területén, azaz pl. a jogi és társadalmi normák, a politikai intézkedések, kutatások tervezésénél figyelembe kell venni azok hatását a nemek közötti esélyegyenlőségre. A világkonferencia eredményességét mutatja, hogy azt követően több mint száz országban születtek új kezdeményezések a nők helyzetének javítása

¹ Készült a World Economic Forum 2005-ben megjelent *Women's empowerment: measuring the global gender gap* című jelentése alapján (írta: Lopez-Claros, A.–S. Zahidi). Letölthető: <http://www.weforum.org>.

² A WEF jelentés szerzői az UN gender vonatkozású honlapjáról idéznek: United Nations Office of the Special Advisor on Gender Issues, „Gender Mainstreaming.” Letölthető: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/gendermainstreaming.htm>.

érdekében. A 2000-ben megrendezett Beijing +5 Világkonferencián további megerősítést nyert a „gender mainstreaming” szemlélet alkalmazása.

Ennek ellenére a nők helyzetének javítása, a nemek közötti esélyegyenlőség elérése csak lassú lépésben halad előre, állapítja meg a World Economic Forum (WEF) e témában írt jelentése. Az elmúlt évtizedek megfelelt munkája ellenére a jelenlegi helyzet e tekintetben még mindig elszomorító. A nemek közötti esélyegyenlőség elérése ugyanis túlmutat a jogszabályok, szociális intézkedések, illetve a döntéshozás környezetének módosításán, hiszen a nők és férfiak helyét, helyzetét a társadalomban jelentősen befolyásolja az adott ország kultúrája, szokásai, tradíciói.

A világ országai nagyon eltérő szinten vannak a nők és férfiak közötti egyenlőség, és a nők státusát illetően. Néhány országban a nemi erőszak egyáltalán nem számít büntettnak, a nők elleni erőszak különböző formái még a fejlettebb országokban is mindennapos esetnek számítanak. A nőkereskedelem és a prostitúcióra való kényszerítés még mindig fenyegető valószínűségnek számít a szegény társadalmi rétegek fiatal, gyakran kiskorú lányai számára. Ázsia egyes országában még napjainkban is elfogadott az erőszakos házasság és a férj halála utáni feleség égetés. A nők körében továbbra is magasabb az analfabéták száma, mint a férfiak között – az agrár területeken élő női népesség reprezentálja a föld felnőtt analfabétáinak kétharmadát. A fejlett országokban, ahol a nemek közötti esélyegyenlőség alapjai már megvalósultak, a probléma más szinten jelentkezik, például a nők munkahelyi diszkriminációjában vagy éppen a politikai döntéshozásban való alacsony arányú részvételükben. A jelenlegi helyzetet látva tehát még sok munkába és időbe fog telni, míg a nemek közötti esélyegyenlőség megvalósul a Földön.

A World Economic Forum 10 évvel a Beijing-i Világkonferencia után arra vállalkozott, hogy nemzetközi összehasonlítást végez a Föld országai között a nemek közötti esélyegyenlőség jelenlegi szintjét tekintve. Ezzel a jelentéssel kettős célja volt az intézménynek, egyrészt ismételten felhívni a figyelmet a nők esélyegyenlősége javításának fontosságára, másrészt, hogy az eredményekkel elősegítsék a kutatásban résztvevő országok kormányainak, szervezeteinek munkáját – hol van még tennivaló és mely országok tapasztalatait érdemes tanulmányozni, átvenni e tekintetben.

Módszertani kérdések és a mérés

Mint minden rangsor esetében itt is érdemes elidőzni egy kicsit a mérés módszertanánál.

A WEF öt fontos dimenzióban mérte a nők esélyegyenlőségének mértékét. A szóban forgó területeket az UNIFEM adatai és eredményei alapján, a szerint választották ki, hogy globális szinten jelentősek-e vagy sem. A szóban forgó dimenziók a következők voltak:

Szerepváltozások

- gazdasági részvétel,
- gazdasági lehetőségek,
- politikai részvétel,
- iskolázottság,
- egészségi állapot és jólét.

Egy nemzetközi szintű összehasonlításnál mindig gondot jelent az adatok összehasonlíthatósága. A WEF ezt a problémát úgy próbálta kivédeni, hogy egyrészt publikált, nemzeti szintű adatokat, illetve nemzetközi szervezetek (pl. UNDP, UN, WHO) által megjelentetett adatokat használt, másrészt pedig a saját nemzetközi *Executive Opinion Survey*-ének eredményeit alkalmazta. A előbbi adatok tehát úgymond „kemény” statisztikák, részben már standardizálva, nemzetközi összehasonlításra alkalmassá téve, míg az utóbbiak véleményadatok, ami szerintünk inkább okozhat gondot az adatok megbízhatósága szempontjából. Ezt az is valószínűsíti, hogy a WEF szóban forgó saját adatfelvétele nem kifejezetten a nemek közötti esélyegyenlőségek mérésére készült.³

Az alábbiakban sorra vesszük, hogy mit értenek és milyen adatokat használtak fel a szerzők az egyes dimenziók méréséhez.

Gazdasági részvétel – a nők munkaerő-piaci részvétele

A nők munkavállalásának ösztönzése nemcsak a nők aránytalanul magas szegénységének csökkentését segíti elő, hanem fontos lépést jelent a háztartások jövedelmének emelése és a gazdasági fejlődés ösztönzésének területén.

A szerzők Amartya Sen híres közgazdászra hivatkozva azt írják, hogy a nőt nem a társadalom passzív, segítségre szorulójának, hanem sokkal inkább a társadalom dinamikus szervezőjének kell tekinteni. A nők oktatásban való részvétele, munkavállalása és tulajdonjoggal való felruházása jelentősen befolyásolja a nők környezetük feletti kontrolját, illetve a gazdaság fejlődéséhez való hozzájárulásukat.

A nők munkavállalása nem csak a munkaerő-piaci részvételük aránya tekintetében fontos, hanem a bérezés szempontjából is. Az „egyenlő munkáért egyenlő bért” elv eddig még nem valósult meg. A szerzők az UNIFEM ada-

³ Az *Executive Opinion Survey*-t a WEF 2004-ben készítette, a felvétel összesen 104 ország 9000 üzletemberének véleményét tartalmazza. A vizsgálat résztvevőit arról kérdezték, hogy tágabb értelemben véve mi szükséges egy jó üzleti környezet kialakításához, beleértve az üzleti gyakorlatot, az infrastruktúrát, az oktatási intézményeket stb. Az írás szerzői ezekből válogattak ki néhány véleménykérdést, amely kapcsolatba hozható a szóban forgó dimenziókkal és természetesen a nők és férfiak egymáshoz viszonyított helyzetéről ad képet. Például az egyik ilyen véleménykérdés a következő volt: „*a gyermeknevelési támogatások szabályozásának hatása a nők foglalkoztatására*”. Tehát magát a survey-t nem direkt módon a nemek közötti egyenlőségek mérésére alakították ki.

taira hivatkozva megemlítik, hogy nemzetközi viszonylatban a nők ugyanazért a munkáért átagosan a férfiak fizetségének mintegy 78%-át kapják.

A globalizáció ugyancsak hátrányosabban érinti a nőket, különösen a fejlődő országokban, ahol a nők csak gazdasági expanzió idején jutnak hosszabb időre munkához. Alkalmazásuk csak átmeneti, bizonytalan, kegyetlen feltételekhez kötött.

A „gender mainstreaming” egyik fontos eszköze a női szegénység felszámolására a „gender budgeting”, amely az adott ország költségvetési intézkedéseire irányul, amikor is egy adott pénzügyi intézkedés esetében figyelembe veszik azt is, hogy annak milyen következménye van/lesz a nők és férfiak esélyegyenlőségére. A „gender budgeting” jelentőségét abban látják a szerzők, hogy közvetlen lehetőséget nyújt a kormányzatnak és a döntéshozóknak arra, hogy a nemek helyzetére vonatkozó intézkedéseik hatását értékeljék. Ezáltal például nagyobb lehetőség nyílik arra, hogy a nagyszámban az informális szektorban dolgozó nők érdekeit is figyelembe vegyék az egyes intézkedések kialakításánál.

A munkaerő-piaci részvétel esetében a nemek közötti esélyegyenlőség mérésére a szerzők a Világbank és a UNDP kiadványainak adatait felhasználva egyrészt a teljes népességre, illetve a 15–24 év közöttiekre vonatkozó 2002-es munkanélküliségi rátákat, másrészt a nők férfiakhoz viszonyított gazdasági aktivitásának arányát, illetve bérezését vizsgálták. Végül pedig a WEF saját adatfelvételének véleménykérdését is bevonta, arra vonatkozóan, hogy a menedzserek hogyan ítélik meg van-e különbség a nők és férfiak bérezésében, ha ugyanazt a munkát végzik.

Gazdasági lehetőségek

A gazdasági lehetőségeknek a nők gazdasági szerepének minőségével kapcsolatban van jelentősége. Különösen a fejlett országokra jellemző, hogy a nők viszonylag könnyen jutnak álláshoz, de főként alacsony fizettségű vagy szakképzettséget nem igénylő munkát kapnak, amit a felfelé való mobilitás hiánya jellemez. Ez gyakran olyan jogi és szociális szabályozás következménye, amely a gyermeknevelési és családtámogatási rendszerrel a gyermekvállalásért gazdaságilag hátrányba hozza (bünteti) a nőket, ugyanakkor a reprodukciós feladatok ellátásából teljesen kizárja a férfiakat.

Általában minden országra jellemző, hogy a nők leginkább a „elnőiesedett” foglalkozásokban koncentrálnak – pl. nővér, adminisztratív dolgozó – ez az úgynevezett horizontális szegregáció. Az elnőiesedett szakmák alulfizettek, pontosan azért, mert leginkább nők végzik őket, az előmeneteli lehetőség pedig korlátozott, vagy egyáltalán nincs. A foglalkozási szegregációval ezért szorosan összefügg a női szegénység is.

A nők gazdasági lehetőségeinek másik végletét jelenti, hogy az utóbbi évtizedekben jelentősen emelkedett a nők aránya a jogi, orvosi és műszaki pá-

lyákon. Hozzá kell azonban tenni, hogy a nők munkahelyi pozíciója tekintetében jelentős hátrányban vannak a férfiakkal szemben (vertikális szegregáció, „üvegplafon” jelenség). A vezetői állások megszerzése nemcsak nehéz feladat, de gyakran választás elé is állítja a nőket a család és a karrier között. Ezt támasztja alá egy, az Egyesült Államokban készült felmérés is, amely szerint a felsővezetőként dolgozó nők 49%-a gyermektelen, míg férfi kollégáiknak csak 19%-a – írják a jelentés szerzői.

A nők munkavállalásának egyik fontos feltétele, a megfelelő gyermekellátó, illetve családtámogatási rendszer. A legtöbb országban létezik a fizetett szülési szabadság intézménye, amely igénybevétele alatt a nők fizetésük 50–100%-ára jogosultak. A szülési szabadság hossza országonként változó. E tekintetben meglepő az USA példája, ahol a dolgozó nőknek csak mindössze 12 hét fizetés nélküli szülési szabadság jár, ami a világ vezető hatalmát e tekintetben a fejlődő világ országait képviselő Pápua Új-Guineával helyezi egy szintre.

A szerzők a nők gazdasági lehetősége jelenlegi helyzetének mérésére egyrészt a szülési szabadság hosszát, illetve az erre az időszakra fizetett összeg nagyságát vették figyelembe, valamint a vezetői pozícióban lévő nők számát. Emellett a WEF saját adafelvételéből is felhasználták a következő három kérdésre adott válaszokat: van-e államilag támogatott gyermekellátó intézmény; a szülési szabadság hatása akadályozza-e a nők foglalkoztatását; mekkora a magánszektorban foglalkoztatott nők és férfiak egyenlőségének mértéke.

Politikai részvétel

A politikai jogosultság megszerzése a nők egyenlő részvételének elérésére utal mind a formális, mind az informális döntéshozásban, valamint beleszólási lehetőséget a társadalmi szintű döntésekbe (*policy making*). A WEF munkatársai az Interparlamentáris Unió jelentését idézik, miszerint a nők politikai részvétele – figyelembe véve a parlamenti képviselőket is – átlagosan 15,6%-os a világon. A Föld nagy régióit tekintve jelentősek a különbségek: az arab országokban 6,8%, az amerikai kontinensen 18,6%, míg az észak-európai államokban 39,7%-os a nők aránya a politikai döntéshozásban.

Minél feljebb lépünk a politikai döntéshozás struktúrájában, annál kevesebb nőt találunk. A nők politikai részvétele többek között azért fontos, mert annak hiányában kimaradnak az őket is érintő politikai, társadalmi intézkedések befolyásolásából. Ugyanakkor a nők bevonása a politikába új szempontokat is felvethet, illetve feltehetőleg más prioritást szabna a kormányok költségvetésének kialakításánál is. Ezt alátámasztandó a szerzők egy Bolíviában, Kameróban és Malájziában végzett vizsgálatra hivatkoznak, miszerint a nők prioritásai jelentősen eltérnek a férfiakétól: a nők sokkal inkább

költenének a családra, az egészségügyre, oktatásra, és a szegénység felszámolására, szemben a férfiakkal, akik viszont fegyverkezésre, alkoholra és szerencsejátékokra költenének inkább. A nők politikai részvételi arányának növelésében nagy szerepük lehet és van a nőszervezeteknek, és az NGO-knak is.

A jelentés a rangsor kialakításánál a nemek közötti egyenlőség mértékét a politikai részvétel tekintetében egyrészt a miniszterasszonyok és a női parlamenti képviselők számát vette figyelembe, másrészt az utóbbi 50 évben az ország élén álló miniszterelnök-, illetve elnökösszony, ha volt ilyen, pozícióban töltött éveinek számát, végül pedig a vezető beosztásban lévő nők arányát vették számításba.

Iskolázottság

Az iskolázottság, a tanulás az egyik legalapvetőbb feltétel a nők esélyegyenlőségének eléréséhez. A megfelelő képzettség megszerzése elengedhetetlen a jól fizető, magas státusú állások betöltéséhez. Ahogy azt több empirikus munka is kimutatta az iskolázottság emelkedésének hatására egy társadalomban csökken a gyermekhalandóság, illetve a születési ráta is.⁴

Bár az utóbbi évtizedekben jelentős előrelépés volt a nők képzettsége tekintetében is, az ezredfordulón még az írástudatlan populáció mintegy kétharmadát nők teszik ki, írják a szerzők. A volt szocialista országokban és Közép-Keleten a nők képzettsége a legfiatalabb generációkban már kiegyenlítődt a férfiakéval, sőt néhány diszciplína esetében a lányok nagyobb arányban vesznek részt a felsőoktatásban, mint a fiúk. Ettől eltekintve nyilvánvaló lemaradás tapasztalható a lányok esetében már az oktatás alsóbb szintjein is, amely egyre nő minden egyes oktatásban töltött évvel. A nemek közötti különbségek csökkentését jelentősen elősegítené, ha a tananyagok tartalma és a tanárok hozzáállása is módosulna, és nem erősítenék meg újra, meg újra a korábbi, torz nemekre vonatkozó sztereotípiákat a gyerekekben.

A képzettség dimenziójához tartozik továbbá az info-kommunikációs technológiákhoz való hozzáférés, és azok alkalmazása is. E terület az utóbbi másfél évtizedben a világ fejlődésének meghatározó motorjává vált, és sajnos itt szintén jelentős lemaradás tapasztalható a nők részéről („*gender-based digital divide*”) Különösen a fejlődő országokban élő nők vannak e tekintetben jelentős hátrányban, egyrészt alacsony képzettségük, másrészt a kevésbé inspiráló, sőt az új kihívásokat inkább elítélő környezet miatt. Ha az info-kommunikációs tudás elsajátítását illetően nem történik előrelépés, akkor a fejlődő országokban élő nők helyzete e tekintetben tovább fog romlani állapítják meg a szerzők.

⁴ A szerzők a Világbank egy 1993-as kiadványára hivatkoznak: The benefits of education for women. Human Resources Development and Operations Policy Dissemination Notes. No. 2, March.

A jelentés az iskolázottság dimenziójában jelentkező nemek közötti különbségeket a felnőtt írni-olvasni tudó nők aránya az írni-olvasni tudó férfiak arányában jelzőszámmal, valamint az általános iskolákba, a középiskolákba és felsőoktatásba felvett lányok aránya a felvett fiúk arányában kifejezve, végül pedig az adott ország női népességének az oktatásban eltöltött évei a férfiakéhoz viszonyítva mutatókkal mérte.

Ez a dimenzió tekinthető véleményünk szerint a leginkább reálisnak a mérés megbízhatósága szempontjából, mivel csak statisztikai adatokat használ.

Egészségi állapot és jólét

Ez a dimenzió a nők és férfiak közötti jelentős különbségekre vonatkozik az elegendő élelmiszerhez, az alapvető egészségügyi ellátáshoz, reprodukciós intézményekhez való hozzáférést tekintve, valamint a személyi biztonsághoz és integritáshoz kapcsolódóan. A WHO és az UNICEF 1990-re vonatkozó jelentése⁵ szerint napjainkban évente 585 ezer nő hal meg terhesség, illetve szülés közben, ez átlagosan 1 600 nőt jelent naponta. A Planned Parenthood Federation of America becslése szerint a világon évente összesen 46 millió abortusz történik, amelyből 20 millió eset veszélyes körülmények között zajlik le. Ez évente mintegy 80 ezer nő halálát jelenti, a túlélők számára pedig nagy valószínűséggel tartós egészségügyi problémákhoz vezet.

A nőkkel szembeni erőszak alapvetően az egyén személyi biztonságához és integritásához kapcsolódik. E tekintetben még, a nemek közötti esélyegyenlőség szempontjából legjobb helyzetben lévő, Svédországban sem állnak rendelkezésre megfelelő statisztikák. Ennek oka leginkább abban keresendő, hogy ez a téma sokáig tabunak számított, és az áldozatok e tekintetben nem számíthattak sem jogi orvoslatra, sem a társadalom segítségére. Sőt szolidaritás helyett inkább mély megvetéssel, kiközösítéssel reagált a környezet, és az áldozat hibájának, provokatív viselkedésének tudták be a történeteket. Ugyanakkor a megfelelő törvények nélkül nehéz a felelősségre vonás és nem készülhet megfelelő statisztika sem, ha nincs a családon belüli erőszakra, a fiatalok zaklatására, feleségverésre jogi kategória. Mindennek következménye a valódinál jóval alacsonyabb bejelentett erőszakos eset.

Afrikában és a Közép-Keleten évente 2 millió 4–8 év közötti kislányon végeznek körülmetélést („*female genital mutilation*”), amely gyakran a gyermekek halálához vezet, emellett pedig különböző tartós betegségek lehetnek a következményei.⁶ Sajnálatos módon a bevándorló közösségek kö-

⁵ Revised 1990 estimates of maternal mortality. A new approach by WHO and UNICEF. Geneva: WHO/UNICEF, April, 1996.

⁶ A szerzők az Amnesty International 2004: *Female genital mutilation* írásra hivatkoznak. Letölthető: <http://www.amnesty.org/ailib/intcam/femgen/fgml.htm#a1>

rében már szintén jelentettek ilyen eseteket, a többi kontinensen is, többek között Európában is.

Mivel a nők elleni erőszakra vonatkozó statisztikák jelenleg nem állnak rendelkezésre világviszonylatban, ezért az egészségi állapot és jólét dimenzióban a következő változókkal mérte a WEF a nemek közötti egyenlőtlenségeket. Egyrészt a 15–19 éves lányokra vonatkozó termékenységi rátát mint a fiatalok lányok egészségi kockázatának mutatóját, valamint a szakemberek által asszisztált szülések, illetve a szülésben meghalt nők arányát és a csecsemőhalandóság rátáját alkalmazták a szerzők. Az adatokat az 1000 főre jutó orvosok számával korrigálták, azzal a céllal, hogy az adott ország szegénységéből adódó kedvezőtlen születési környezet torzításait valamelyest kiszűrjék. Végül pedig a WEF saját kutatásából az állam szegénységcsökkentési hatékonyságára vonatkozó véleménykérdést vonták be a tanulmány írói. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a szegénység mérésére talán jobb lett volna „kemény” adatokat, például relatív szegénységi mutatókat vagy az Európai Unióban a szegénység mérésére használt leakeni indikátorokhoz hasonló mérőszámokat alkalmazni.⁷ Ezek feltehetően eltérő eredményeket hoztak volna a menedzserek véleményén alapulóktól.

A rangsor

A szerzők megkísérelték egyetlen indexben interpretálni az öt dimenzióban mért nemek közötti esélyegyenlőség mértékét.⁸ Az 1. táblázat a vizsgálatban résztvevő 58 ország rangsorát mutatja a nemek közötti esélyegyenlőség tekintetében.

A rangsort az észak-európai országok vezetik, Svédországgal az élen. Ezek az országok különösen az egészségügy és jólét, a képzettség, a politikai részvétel (kivéve Dániát), illetve a gazdasági lehetőségek dimenziójában járnak elől, a gazdasági részvétel tekintetében azonban nem feltétlenül a legjobb helyezést érték el (Norvégia, Izland, Finnország). Ennek oka, elsősorban nem az, hogy ezekben az országokban a nők foglalkoztatása akadá-

⁷ Bővebben többek között lásd Gábos A. e kötetbe írt tanulmányát.

⁸ A nemek közötti egyenlőségi index kiszámítását a következő módszerrel végezték a szerzők. Az Executive Opinion Survey-ből nyert kvalitatív adatok egy 1-től 7-ig terjedő skála értékei voltak. A publikált kiadványokból válogatott „kemény” adatokat ennek megfelelően szintén 7-fokú skálára normalizálták, ahol az 1 jelentette a leghosszabb és a 7-es a legjobb értéket. Például, a legrövidebb szülési szabadsággal rendelkező Egyiptom kapta az 1-es értéket, míg Svédország a 7-est, mert ő rendelkezik a leghosszabb, 52 hetes szülési szabadsággal. A többi országhoz pedig a megfelelő 1 és 7 közötti értéket rendelték. Ennek megfelelően minden adatot normalizáltak, az egyes kategóriák pontszámait az adott kategórián belüli változókra vonatkozó értékek súlyozatlan átlaga adja. Az országra vonatkozó összpontszámot az egyes kategóriák pontszámainak súlyozatlan átlaga adta. Az öt dimenziót tehát azonos súllyal vették figyelembe a szerzők.

lyoztatva lenne, hanem sokkal inkább az, hogy a magas életszínvonal lehetővé teszi számukra azt is, hogy önként ne dolgozzanak.

A következő öt helyen néhány „nőbarát” ország áll: Új-Zéland, Kanada, Anglia, Németország és Ausztrália. Ezekben az országokban kifejezetten a politikai részvétel (köztük Új-Zéland a legelső helyen), valamint az iskolázottság (kivéve Németországot) dimenziójában emelkednek ki, viszont a nők gazdasági lehetőségei szempontjából inkább csak az rangsor első harmadába sorolhatók.

A volt szocialista országok túlnyomó része az első 11–25. helyen található. Ezekben az országokban a szocialista ideológia hatására kifejezetten a gazdasági részvétel és lehetőségek terén, valamint a képzettség dimenziójában teremtődtek meg a nemek közötti esélyegyenlőség alapjai. Ugyanakkor a politikai részvétel, de különösen az egészségügyi állapot és jólét tekintetében nagy a lemaradás. A volt szocialista országok közül kiemelkednek a balti államok, melyek esetében az első négy vizsgált dimenzióban, a politikai részvételben (kivéve Észtországot) is jól teljesítenek a nemek közötti esélyegyenlőség tekintetében, ez viszont egyelőre alacsony színvonalú egészségügyi és jóléti feltételekkel párosul.

Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia már lejjebb szorul a rangsorban, sorrendben a 19., 21., illetve 22. helyen állnak. Magyarország Csehországgal együtt a 25-ös lista végén helyezkedik el, megelőzve a volt szocialista országok közül az Orosz Federációt (29.), Bulgáriát (31.) és Romániát (41.).

Lássuk egy kicsit részletesebben Magyarország helyzetét. Hazánk meglepően jó, 3. helyen áll a nők gazdasági lehetőségeit illetően az országok között, feltehetően a nagyvonalú gyermeknevelési támogatások miatt. Elképzelhető azonban az is, hogy a WEF menedzserek körében végzett saját véleménykutatása a nők és férfiak esélyegyenlőségére vonatkozóan a valóságnál kedvezőbb színben tüntette fel a magyar nők munkahelyi előmenetelének helyzetét. Ezt támasztja alá az az ebben a kötetben közétett tanulmány is, miszerint a top menedzserek – sem a nők, sem a férfiak – nem érzik a nők előmenetelét akadályoztatva Magyarországon.⁹ Sokkal inkább a nőkre háruló kettős teher következményeként látják azt, hogy a férfiaknál jóval kevesebb nő tölt be felsővezetői pozíciót.

A többi dimenziót illetően azonban sokkal rosszabb a helyzet. A politikai képviselet, valamint a munkaerő-piaci részvétel tekintetében a 28., illetve 30. helyet, a képzettség és a egészségügyi, jóléti dimenzióban pedig a 39. és a 40. helyet foglalja el az ország. Sajnos a jelentés nem adta meg pontosan az egyes dimenziók átlagpontszámait, amiből jobban lehetne következtetni az országok közötti különbség mértékére.

Az EUROSTAT munkaerő-piaci részvételre vonatkozó legfrissebb adatai szerint is a nemek közötti különbséget nézve Magyarország az EU-25-ök kö-

⁹ Lásd a kötetben Nagy B. tanulmányát.

zépmezőnyében helyezkedik el.¹⁰ A 15–24 évesekre, illetve az aktív népességre vonatkozó munkanélküliségi adatok viszont a nők kedvező esélyeit tükrözik, a munkanélküliségi ráta ugyanis alacsonyabb, mint a férfiak körében. Hozzá kell tenni, hogy a munkanélküliségi adatok nem feltétlenül a legjobb mutatói a munkaerő-piaci részvételnek. Ugyanis nem szerepelnek benne azok, akik éppen nem keresnek munkát, illetve hosszabb időre feladták a munkakeresést és inaktivitásba vonultak.

Ha európai uniós viszonylatban nézzük a nők politikai részvételét, kiderül, hogy Magyarország e tekintetben a legutolsók között van. 2004-es adatok szerint¹¹ a nők parlamenti aránya a magyar parlamentben mindössze 9,8%, amivel az ország a 25 EU-tagállam közül csupán Máltát előzi meg. Bár kétségkívül valamivel jobb a helyzet, mint az ezt megelőző időszakban, az EU-csatlakozást követően további javulás várható a nők politikai részvételét tekintve is.

Az iskolázottságot nézve hazánk a 39. helyen áll, annak ellenére, hogy a mai fiatal korosztályok esetében a nemek közötti beiskolázási arányok mára már inkább a lányok javára mozdultak el.¹² Az egyetemeken, főiskolákon tanulók aránya is átlagosan kiegyenlített. Bár a felnőttek iskolarendszeren kívüli oktatásban való részvétele¹³ igencsak alacsony arányú Magyarországon, a nemek szerinti megoszlást tekintve a nők javára billen a mérleg, többen és több időt is fordítanak tanulásra. Ugyanakkor az analfabéták aránya a népességben, kifejezetten az idősebb korosztályok esetében, a nők körében magasabb.

A WEF értékelése szerint Magyarország az egészségügyi és jóléti dimenzióban szerepelt a legrosszabbul. Ezzel valamelyest ellentmondó eredmények is napvilágot láttak. Ha a nők és férfiak szegénnyé válási esélyét tekintjük, az EU-ban alkalmazott leakani indikátorok szerint, akkor európai viszonylatban Magyarország nem szerepel ilyen rosszul:¹⁴ a nők szegénységi kockázata alig haladja meg a férfiakét. Sokkal nagyobb e tekintetben a különbség Finnország és Ausztria, valamint Belgium, Dánia és az Egyesült Királyság esetében.

¹⁰ A nők és férfiak munkaerő-piaci helyzetéről Magyarországon lásd a kötetben Bukodi E. tanulmányát.

¹¹ A nők politikai részvételével kapcsolatban részletesebben foglalkozik a kötet harmadik tanulmányában Ilonszki G..

¹² Lásd a kötetben Nagy B. tanulmányát.

¹³ Lásd a kötetben Bukodi E. tanulmányát.

¹⁴ Erről részletesebben lásd a kötetben Gábos A. tanulmányát.

Szerepváltozások

1. táblázat

A nemek közötti egyenlőtlenségek rangsora a világ 58 országában az ezredfordulón

Országok	Rangsor	Összesített pontszám*	Az öt dimenzióban elért helyezés				
			Gazda- sági részvé- tel	Gazda- sági lehető- ségek	Politi- kai részvé- tel	Iskolá- zottság	Egész- ség és jólét
Svédország	1.	5,53	5.	12.	8.	1.	1.
Norvégia	2.	5,39	13.	2.	3.	6.	9.
Izland	3.	5,32	17.	7.	2.	7.	6.
Dánia	4.	5,27	6.	1.	20.	5.	2.
Finnország	5.	5,19	12.	17.	4.	10.	4.
Új-Zéland	6.	4,89	16.	47.	1.	11.	26.
Kanada	7.	4,87	7.	27.	11.	12.	14.
Egyesült Királyság	8.	4,75	21.	41.	5.	4.	28.
Németország	9.	4,61	20.	28.	6.	34.	10.
Ausztrália	10.	4,61	15.	25.	22.	17.	18.
<i>Lettország</i>	<i>11.</i>	<i>4,60</i>	<i>4.</i>	<i>6.</i>	<i>10.</i>	<i>24.</i>	<i>48.</i>
<i>Litvánia</i>	<i>12.</i>	<i>4,58</i>	<i>10.</i>	<i>11.</i>	<i>13.</i>	<i>19.</i>	<i>44.</i>
Franciaország	13.	4,49	31.	9.	14.	31.	17.
Hollandia	14.	4,48	32.	16.	7.	42.	8.
<i>Észtország</i>	<i>15.</i>	<i>4,47</i>	<i>8.</i>	<i>5.</i>	<i>30.</i>	<i>18.</i>	<i>46.</i>
Írország	16.	4,40	37.	51.	12.	9.	12.
Egyesült Államok	17.	4,40	19.	46.	19.	8.	42.
Costa Rica	18.	4,36	49.	30.	9.	14.	30.
<i>Lengyelország</i>	<i>19.</i>	<i>4,36</i>	<i>25.</i>	<i>19.</i>	<i>18.</i>	<i>20.</i>	<i>38.</i>
Belgium	20.	4,30	35.	37.	25.	15.	16.
<i>Szlovákia</i>	<i>21.</i>	<i>4,28</i>	<i>14.</i>	<i>33.</i>	<i>29.</i>	<i>23.</i>	<i>35.</i>
<i>Szlovénia</i>	<i>22.</i>	<i>4,25</i>	<i>26.</i>	<i>15.</i>	<i>39.</i>	<i>22.</i>	<i>19.</i>
Portugália	23.	4,21	27.	18.	31.	36.	20.
Magyarország	24.	4,19	30.	3.	28.	39.	40.
<i>Csehország</i>	<i>25.</i>	<i>4,19</i>	<i>24.</i>	<i>4.</i>	<i>43.</i>	<i>25.</i>	<i>23.</i>
Luxemburg	26.	4,15	48.	8.	33.	21.	25.
Spanyolország	27.	4,13	45.	34.	27.	35.	5.
Ausztria	28.	4,13	42.	22.	21.	38.	13.
<i>Bulgária</i>	<i>29.</i>	<i>4,06</i>	<i>11.</i>	<i>14.</i>	<i>23.</i>	<i>50.</i>	<i>55.</i>
Kolumbia	30.	4,06	41.	38.	15.	13.	52.
<i>Orosz Föderáció</i>	<i>31.</i>	<i>4,03</i>	<i>3.</i>	<i>10.</i>	<i>47.</i>	<i>29.</i>	<i>57.</i>
Uruguay	32.	4,01	36.	26.	36.	2.	56.

Nagy Ildikó: A nők és férfiak közötti esélyegyenlőség mértéke a világ országaiban

Országok	Rangsor	Összesített pontszám*	Az öt dimenzióban elért helyezés				
			Gazdasági részvétel	Gazdasági lehetőségek	Politikai részvétel	Iskolázottság	Egészség és jólét
Kína	33.	4,01	9.	23.	40.	46.	36.
Svájc	34.	3,97	43.	42.	17.	49.	7.
Argentína	35.	3,97	55.	29.	26.	3.	54.
Dél-Afrika	36.	3,95	39.	56.	16.	30.	21.
Izrael	37.	3,94	28.	40.	32.	28.	39.
Japán	38.	3,75	33.	52.	54.	26.	3.
Bangladesh	39.	3,74	18.	53.	42.	37.	37.
Malájzia	40.	3,70	40.	36.	51.	32.	15.
<i>Románia</i>	<i>41.</i>	<i>3,70</i>	<i>23.</i>	<i>31.</i>	<i>35.</i>	<i>51.</i>	<i>47.</i>
Zimbabwe	42.	3,66	2.	57.	34.	52.	41.
Málta	43.	3,65	56.	43.	45.	16.	24.
Thaiföld	44.	3,61	1.	39.	49.	54.	32.
Olaszország	45.	3,50	51.	49.	48.	41.	11.
Indonézia	46.	3,50	29.	24.	46.	53.	29.
Peru	47.	3,47	50.	44.	38.	47.	31.
Chile	48.	3,46	52.	20.	44.	40.	45.
Venezuela	49.	3,42	38.	13.	52.	33.	58.
Görögország	50.	3,41	44.	48.	50.	45.	22.
Brazília	51.	3,29	46.	21.	57.	27.	53.
Mexikó	52.	3,28	47.	45.	41.	44.	51.
India	53.	3,27	54.	35.	24.	57.	34.
Korea	54.	3,18	34.	55.	56.	48.	27.
Jordánia	55.	2,96	58.	32.	58.	43.	43.
Pakisztán	56.	2,90	53.	54.	37.	58.	33.
Törökország	57.	2,67	22.	58.	53.	55.	50.
Egyiptom	58.	2,38	57.	50.	55.	56.	49.

Forrás: WEF (2005: 8–9)

* A 7-fokú skálán mért összpontszám, amelynek minimuma 1, maximuma 7.

Néhány EU-tagország szintén az első húsz hely között szerepel, főként annak köszönhetően, hogy a legutóbbi évtizedben jelentős lépéseket tettek a nők esélyegyenlőségének javításáért.

Ugyancsak az első 20 helyen belül szerepel az Egyesült Államok (17.), aki különösen a képzettség dimenzióban mutat kiugró eredményt a nemek közötti esélyegyenlőség tekintetében, viszont nagyon rosszul szerepel a nők gazdasági lehetőségeit tekintve csupán a 46., továbbá az egészségügyi és jó-

léti dimenzióban is csak a 42. helyet szerezte meg. USA-ban mindössze 12 hét fizetés nélküli szülési szabadság jár a dolgozó nőknek, emellett a nők munkahelyi előmenetele is akadályoztatott, gyakran ütköznek az „üvegplafonba”. Meglepően jól szerepelt, a 18. helyezett Costa Rica, ahol a politikai képviselet és a képzettségi esélyek kiemelkedően jók a többi vizsgált esélyegyenlőségi dimenzióhoz képest.

Svájc (34.) és a nemi szerepek szempontjából erősen tradicionálisnak mondott dél-európai országok Málta (43.), Olaszország (45.) és Görögország (50.) összességében rosszabb helyezést értek el, mint néhány latin-amerikai ország (pl. Costa Rica), és ázsiai ország (pl. Bangladesh). Svájc valamivel jobb helyét a rangsorban az egészségügyi és jóléti esélyek igen magas, valamint a politikai részvétel viszonylag magas értéke indokolja. Hasonló a magyarázat Spanyolország viszonylag előkelő (27.) helyére is, ahol a nagyon alacsony termékenységi ráta viszonylag jó egészségügyi ellátással párosul. Olaszország, Görögország és Málta különösen a gazdasági részvétel és lehetőségek, valamint a politikai részvétel tekintetében szerepelt az átlagnál rosszabbul.

Az ázsiai országok közül 33. helyezéssel, Kína áll az első helyen, Japán (35.) pedig a másodikon. Kína a nők gazdasági részvétele tekintetében az első tíz ország között van, viszont a többi esélyegyenlőséget mérő dimenzióban lemarad. Japán esetében viszont az egészségügyi ellátás és jóléti dimenzió az, ahol a nemek közötti esélyegyenlőtlenségek kisebbek. Thaiföld (44.) különösen a nők gazdasági lehetőségeivel tűnik ki – e tekintetben az első (!) helyen áll a vizsgált országok között –, viszont a politikai részvétel és a képzettség dimenziójában a rangsor végén szerepel. Csaknem minden dimenzió tekintetében jelentős a nemek közötti esélyegyenlőtlenség mértéke Indiában (53.) és Koreára (54.).

Az egyes latin-amerikai országok teljesítménye között is nagy különbségek vannak. A legjobban a már említett Costa Rica (18.) szerepelt, majd pedig nagy szünetet követően Kolumbia (30), Uruguay (32.), Argentína (35.), majd Peru (47.), Chile (48.), Venezuela (49.), Brazília (51), Mexikó (52.) következik. Az utóbbi országok mindegyik dimenzióban rosszul szerepeltek a nemek közötti esélyegyenlőségeket tekintve, kivéve a gazdasági lehetőségeket Venezuela, Chile és Brazília esetében. A jelentés szerint ezekben az országokban nem feltétlenül a nők gazdasági lehetőségeivel van a probléma, hanem inkább azzal, hogy nem jutnak megfelelő képzéshez és olyan alapvető emberi jogokhoz, mint a politikai részvétel, illetve az egészségügyi, jóléti ellátások.

A legutolsó csoport az iszlám országok csoportja. Ide tartoznak a Távol-Keletről Bangladesh (39.), Malájzia (40.), Indonézia (46.), és az 58 ország rangsorát záró négy állam Közel-Keletről Jordánia (55.), Pakisztán (56.), Törökország (57.) és Egyiptom (58.). Az utóbbi négy országban mindegyik vizsgált dimenzióban a legrosszabb a nők férfiakhoz viszonyított helyzete. Ez alól Törökország jelent egyedül kivételt, ahol viszonylag magas a női

foglalkoztatottság – 22. helyezés –, de ez a legrosszabb gazdasági lehetőségekkel, alacsony politikai részvétellel és iskolázottsággal, valamint egészségügyi és jóléti ellátással párosul. Ezekben az országokban a nők szerepét előíró, mélyen gyökerező tradíció és vallás nagyon megnehezíti a nők politikai részvételét, és ezen keresztül a többi társadalmi-gazdasági szerep felvállalását is. A távol-keleti iszlám országokban ennél valamivel jobb a nők helyzete, elsősorban a nők növekvő gazdasági szabadságának köszönhetően.

Összegzés

A jelentés fő konklúziója, hogy a nemek közötti esélyegyenlőség még egyetlen országban sem valósult meg a világon. Az eredmények szerint napjainkban ehhez az állapothoz legközelebb az észak-európai országok állnak. Ezekben az országokban mind a politikai részvétel, mind a képzettség és gazdasági lehetőségek és a munkaerő-piaci részvétel tekintetében a nők a férfiakkal közel azonos arányban profitálnak. Habár az idetartozó öt ország közül nem mindegyik van minden vizsgált dimenzióban a legelső között.

A rangsorban Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el, ez a hely többé-kevésbé reálisnak mondható, bár az összevetés egyes dimenzióit tekintve ellentmondásos képet kapunk, tekintettel az összehasonlítás alapját képező néhány változó megbízhatósága miatt.

Mindemellett a jelentés fontos eredményének tartjuk, hogy a világ 58 országának esetében, összehasonlítható adatokat alkalmazva megkísérelte a nemek közötti esélyegyenlőség jelenlegi mértékét felmérni, és ezáltal is felhívni a figyelmet a nők helyzetének javítására.